

BERTHA ZOLTÁN

A föld lírai metaforája és metafizikája – kortárs költők verseiben

A föld megtart és elenged.

A föld odaköt és elküld, átölel, vagy szárnyakra bocsát, átszellemített erőt ad, s majd visszahív. Kitárol, mint a mag, és betakar, mint a hó.

A föld megszüli, és talán feloldozva magába fogad; mert élet és halál személyszerű, emberalkatú foglaltata. A világszobjektum rögzös emanációja. „Feszülő anyaöl: / megnyílik a föld szüléskor. / Itt ez a növényi szár: köldökzsinór / kit juttat táplálékhoz? // Csipőben széles hátul a táj. / Duzzadt vese a domb. / A vajúdásban kitágul a völgy: / az erős medencecsont. // Húzódó inak a gallyak. / Fájás rándítja mindet. / A föld kihord végül. / Megszül halottnak minket” (ahogyan Serfőző Simon *Vajúdás* című verse láttatja).

A víz, a levegő, a tűz mellett a föld az az ósanyag, arkhé, ősprincípium, „amin a láb megáll, / amiben elbújik a tiszta víz, (...) ami füvet és fát növeszt, / ami dagadó sár, szikrázó kő, / pergő homok, / amivé bomlanak a tetemek. / Ez lett a föld” – halljuk Mezey Katalin Jankovics Marcellnek ajánlott *A négy elem* című mítoszverséből.

A föld örök elszakadás és örök visszatérés, a körforgás felfoghatatlan paradoxona, a távolodás és közeledés, az otthonosság és elidegenedés állandó dilemmája. Lét és nemlét egymásból folyó kölcsönös feltételezettsége; „A földbe ember vettetett, / vérben csávázott holt mag. – / Szabadság, műveld földedet, / s teremnek majd e holtak” – írja Ratkó József (*Történelem*). S Farkas Árpád, hogy: „fiúk, viháncoló csitkók a vad szelekben, / ha netalán az ürüg nem sikerül szállnunk, / s e rögzös földre mégis visszatérnénk, / csak lábujjhegyen, halkan! / apáink hűlő, drága arcán járunk” (*Apáink arcán*). És Erdei-Szabó István siratóénekeiben: „Apám elhányt csontjaiból építkezik a föld” (*Fénykép apámról*).

Az anyaföld, a földanya, a szülőtáj porát hordozzuk, és annak porává leszünk. De a természet és az élet számunkra mégis a jelentés kereső emberi szemlélet, érzület, lelkeség által lényegül egységes és folyamatos,

mitikus és metafizikus szellemi áramlássá. A táj filozófiája a tárgyi összetevők egymásba sugárzása, szüntelen átellekésítése, átspiritualizálódása által bontakozik ki – a róla értekező Georg Simmel nyomán is szólva, aki szerint „az élet olyan abszolút folyamatosság, amely nem darabokból vagy részekből tevődik össze, hanem önálló egység, de olyan, amely mint egész minden pillanatban más és más formában nyilvánul meg”; az élet „fundamentális, megkonstruálhatatlan tény”, s „minden pillanata maga az egész élet”.

A földi élet tehát egészében maga a megragadhatatlan misztérium, s már valóságos ontológiai alapja, a keletkezés és elmúlás szubsztátuma, a természeti és természetfölötti mindenség is vonzások és taszítások kavargó misztikumában valósul át az ember által is fölértett teljességgé. „Égalj és föld egyközel, / foglalatát tűzi fel, / messzét lásd és közelét, / magasát vond közelébb” – hangzik Tamás Menyhért lírai intelme *Hinni azt, hogy hihetünk* című költeményéből. Az ember pedig, ha mégoly gyarló is, és „se bölcs, se büszke, / égi, földi virágzás tükre” (*Vállamon bárányos éggel*) – mondta Nagy László, aki a két összekapcsolódó, egymásba hajló ellentétpár drámai birkózását oratóriumba is foglalta (*Ég és föld*), s a hazatérésről így vallott: „Föld: ez a föld. A földről nézem, vagy ámulom az égről?” (*Jönnek a harangok értem*). Immanencia és transzcendencia evilági „unio mystica”-ja tükröződhet még az istentiszteletre igyekvő és gyülekező egyszerű öregasszonyok viselkedésében is: „kapálástól megkérgesedett kezük súlya / kiégett ölükbe hullott, fekete zsoldárakon / arany kehely, (...) teremnyi feketébe öltözött földanya / magába merülve töltötte a Lélekkel” (B. Tóth Klára: *Földanyák*).

A föld és a föld hatalma titokzatos, varázslatos, az emlékezés és a jövősejtellem szubjektivitásával örök-ké áthatott létminőség. Életjelkép és haláljelkép egyszerre. „Sorsának összeállt vidékeit nézi az, aki meghalt” (Illyés Gyula: *Búcsúztató*). Mert „itt, földközelen, / még az emlékezet is hatalmasabb. // De jó, hogy lent maradtam: / az életem itt el nem avulhat soha, / szeret engem a por, a földi árnyék, / a hant hűségében zenélő bogár” (Csoóri Sándor: *Földközelen*).

Bennünk van, mi is benne vagyunk, mégis egyszerre közel és távol tőle, elhagyva az elhagyhatatlant, s megtartva a megtarthatatlant. El nem érve az elérhetlent, alig is értve a megérthetlent.

Egy egész nemzedék, de egy egész korszak közérzetét is torokszorító szuggesztivitással fejezi ki Oláh János paradigmikus vallomások költeménye,

A következő két dolgozat az Írott Szó Alapítvány *Újrealizmus és modern népiség a mai magyar irodalomban* című konferenciáján hangzott el, 2014. október 6-án

az *Elérhetetlen föld*. A talányossá légiesítő esztétizis mélységdimenzióiban és magasságtávlataiban teremti meg a hiányérzet felkavaró atmoszféráját. A gyökérhűség, a szelíd-melankolikus ragaszkodás a szülőföldhöz – ehhez a metaforikusan-jelképesen a közösségi identitást a természeti ősértékekkel és az emberi ős-tudást hordozó világlátomással együttesen reprezentáló létezésszférához: azonnal az elszakadás, s a visszatalálási remény és reménytelenség, a föld és az ég, a múlt és a jelen, az időiség és az időtlenség közötti lebegés lélekviszonyait is magával sodorja; így bizonytalanítva enigmatikussá (s ezzel artistikusan többértelművé) magát a versalany beszéd- és emlékpozícióját, s még a jövőképzeteket is programszerűtlen konfesszionális programossággal vibráló eszmei és érzelmi hangoltságát, merengő, tűnődő egzisztenciális beállítódását is. Aki „hű marad a földhöz, az megmarad, annak *tartama* van”; aki pedig elidegenedik attól, azt az a veszély fenyegeti, hogy „elveszíti az összefüggést lényének sötét, anyai, földszerű ősokával” – fejtegeti Carl Gustav Jung *Föld és lélek* című esszéjében. Itt a föld tartós viszonyítási pont: és nem a megtagadását, hanem a problematikussá vált élethelyzetek gyötrelmét demonstrálja archaikus-modern líraisággal az a szemlélődő fájdalom, amely veszteségeket, harmóniatöréseket, diszsonanciákat is kénytelen immár elénk tárni, s amely a borongó emlékezés légkörében magát a személyiséget is az örök keresés létállapotához kapcsolja. Hol az ég, és hol a föld – ha mindkettő éppoly elérhetetlen, mint amennyire elérhető is? A valahai földbiztonság, a vágyott gyermekkori ősélmények pneumatikus teljességű hona miféle irányt jelez? A sajtó lélekörvénylésekben feltoluló és feltorló emlékképek, vágyképzetek, a magáralálásokat sóvárgó benső indítatások merre vezetnek? Egyeztethető-e megőrzés és megújítás, azonosság és másság, kötődés és mindenségigényű, önteremtő átvalósulás: élet-halál ciklikusságban újjászülető végtörvényszerűség? Előre vagy visszafelé tart-e tehát az önmegfigyelés iránya? „Itt lakom a barnasisakos dombok oldalán, / mint egy ezüstbalta, olyan fehér a házam. // Kint esik az eső: az ágak között / meg-megbotlik, csontjai lehullanak a földre. // Én a szobámban ülök egy háromlábú széken, / körülöttem szerszámok porosodnak. // Gondolataimban, mint egy mély folyóban / lesüllyednek az emlékezés roncsai” – hangzanak a visszarévedésre utaló önreflexió érzékileg, szenzuálisan is kitapintható mondatai, hogy azután a múltba világító emlékszilánkok az állandó-

sulásban megigazuló világra-nyitottságot, kozmikus messzenézést, egyetemessé tágított érdeklődést és szemléleti értéktávlatosságot érzékeltethessék: „Nem volt a szívünkben semmi, ami kioltotta volna // az évszakok roppant illatát, / míg verőfényes őszi napokon // a domboldal száraz füvei közül / néztük a robogó fellegeket.” Ha az égi mozgás a távoli, miért a föld az elérhetetlen? Ha pedig a föld is messzire száll a lélek univerzumában, akkor miért oly révetegen rezignált az égbolt-magasságokat is bejáró érzület? (Áprily Lajosnál – *Nyár* című szonettjében, az idők során a pusztuló Erdély-szimbólummá vált marosszentimrei templomot is láttató versében – a hűség, a história, a „transsylvan hősköltemény” köti a lelket úgy, hogy a tengerpart az „elérhetetlen”) Amikor logikailag sokértelmű, az ihletett élményszerűségében szívenütő erővel visszhangzó jelentéstartalmak zsonganak tovább, akkor képződik az a háttérmoraja a költeménynek, amely magához vonz és lebilincsel, amely a profanitást a szakralizáció felé lendíti, s amely így egyszerre rezdíti meg a humanitás és a rejtett divinitás (a paraszti mélyvilág inherens mítosziságának) titokteli zenéjét és hangulathullámozását. „Az *Elérhetetlen föld* az emlékezés és az azonosulás verse is egyszerre: összeköti a gyermekkor elsüllyedő, de még eleven élményvilágát a férfikor lehetséges élményeivel, s nem megtagad, hanem az örökké áramló történelmi-természeti időfolyamban a folytathatóságot hirdeti. Az elérhetetlen föld paradox módon egyrészt maga a megtalált, vagy még hitelesebben: a soha el nem vesztett föld, másrészt viszont a maga elégikus hangvételével mégis az elérhetlenség szimbólumát állítja a vers a középpontba” – boncolgatja Vasy Géza. Oláh Jánosnak ezek az igézetes tájrajzai – „Egyszer csak nincs sehol a régi kegyhely, / az őszi kertben pirosuló bogycsok, / az ég fölöttem és a föld alattam” (*Nem olyan egyszerű*); „Alattam a föld, / fölöttem az ég, / mintha ugyanegy ítéletre várnánk” (*Öreg gyümölcsös*); „Az ég reszketően keresi a földet” (*Visszafelé*) – pedig mintha már a mágikus realizmus esztétikumának bizonyos jegyeivel is feltöltekeznének; olyan mozzanatokkal, amelyek a föld, a természet, a régi vidéki magyar világ egészét képesek valamifajta különleges opaleszkáló fényvel bevonni. Olyan finoman éterizáló aureolával, amely a lét valóságát a szellem együttes önértékeivé szublimálhatja. „Az igazság a lét igazsága. A szépség nem e mellett az igazság mellett fordul elő. Akkor jelenik meg, amikor az igazság művé válik. A megjelenés, mint az igaz-

ságnak a műben és műként való léte: a szépség” – ahogyan Martin Heidegger definiálja. „Akár a hó, még esőmosta csönd pihent / az almafák hamvaskék lombjai alatt, / halk, ébredés-lehelte béke volt a kert, / zárt ablakok mögött zsongott a nap, / s fehér mezőkön át a szél, / a nap mezőier’. / Én hallgatok. Gyerekkorom a fű / zenéje volt, és margaréták tengere. / Megfoghatatlan mélyű ízét keserű / bodza örzi, fűzfa méze, kenyér bele. (...) Nyár, hajnali ég, én hallgatok, csak a szél, / csak az érintetlen porba ejtett faág / emlékezik, csak véletlen rajzokba fér, / ész el nem éri földem távolát: / – csöndes, műhely előtti kép – / a rögös arcokét, / foszlott kötének, nyútt zsebek alatt / a megbúvó kezek repecskes partjait. / A spalletták mögött egy másik ég vakít, / sárkányként nyeli el a dombokat a nap” – szól a *Földem* című elégiából. Különösen ennek a versremeknek a zsongító csendzúgása és dús emléképeket egymásra rétegző borongása tudja olyannyira megragadóan érzékeltetni az egyszerre közeli és távoli, ésszel felfoghatatlan

Petőfi Sándor (Tiszaalpár, 2009)

„hajszálgyökeres” föld bűvöletes vonzását és mágiáját, s intonációjában pedig az olyanfajta „zsoltárhanga bújtatott sámánmormolást”, amelyet a költő Határ Győző műveiben figyel meg. Nem véletlenül nyilván, hiszen maga is képes erre a megejtő hanghordozásra, a szenzibilitás efféle átlényegítésére. S még legújabbán is mint egyik kedvenc költeményére emlékezik rá: „Kapáltam, kaszáltam, a kovácműhelyben segítettem. *Földem* című versemben mindezt a tőlem telhető legteljesebb pontossággal és érzékletességgel megírtam. Érdekes, hogy ezt a versemet egyetlen folyóirat sem közölte (...) aztán a versesköteteimből is kimaradt. A *Nagyító fény* című válogatott verseskötetemben jelent meg 1990-ben mintegy huszonöt év lappangás után.”

Az autentikus hagyomány tehát, legtágabb értelmezése szerint, nemhogy nem zárja ki, hanem épenséggel előhívja a létfilozófiai mélységek és magasságok legigézetesebb perspektíváit. A lírai metafora a metafizika elidegeníthetetlen része, a heideggeri tézis szerint a „metaforikus csak a metafizikán belül

létezik”, s az ezt elemző-vitató-továbbgondoló Paul Ricoeur szerint végül is „beszéljünk bár a metafizika metaforikus vagy a metafora metafizikai jellegéről, azt az egyedüli mozgást kell megértenünk, amely a szavakat és dolgokat elragadja, túlviszi”. A bölcselativé emelkedő tárgyi realizmus Serfőző Simonnál például a szikáran konkrét helyzetjelentések és a földgyökerű zsáner- és közelképek horizontját holisztikus mindenségvíziókká képes tágítani. A földközeli bensőség („mindmáig a szülőföld anteuszi talaja, élményvilága élteti” ezt – Cs. Varga István szavaival), tehát az intim, meghitt földszeretetet a háttartalanság kozmikus dimenzióiban is otthonra talál: „Árkok kanyarognak utánam, / kúsznak mélyedést. / Jönnek mindenütt a nyomomban: / ne tévesszenek szem elől. // Várják, hogy aláhulljak, / az öles földmélyek, / hogy befogadjanak. (...) Osszam szét magam, / életem azok közt, / akiktől kaptam: / a mennytől és földtől: / akiké voltam. (...) Az égitestek maguk közé fogadtak. / A messzeségnek jó

volt integetni, / megtáncoltatni a forgószelet, / jártam a sergős csárdást vele. / Az esők messziről megismeretek. / Háta domboknak társa voltam. / Itt lépdeltem a kor süppedékeiben, / de a csillagokig elláttam” (*Itt élnem*). De közben folyton számot vet az elviselhetlenné változtatottsága és széttiporsága miatt olykor kényszerűen hátrahagyott, de a lényegvalósága szerint mindig megtagadhatatlan szülőföld jelen- és jövőbeli sorsával, végzetével: „Otthonunk volt e táj. / Ahol a bozótkerítésen éjjelente / virrasztó madarak égették a lámpát. / Vércse-röpüléskor / kakas-sziréna szólalt meg a boglyán. / A mi fajtánk: parasztok sorsának / dombvonulata hurcolkodott itt / a síkságokon át. / Innen megyek én messze, / ha messze megyek. / Az ide vissza-utat már / minden égtájról ismerem, / nem téptem föl magam mögött, / s nem is teszem. / Ameddig a fák ellátnak, / kicölöpözöm idetartozásommal a tájat, / maradék hazámat. / Miközben az égből most eső száll, / elverve, mint a kotlós után csipogó port, / a széttúrt, beszántott tanyák / kihült szagát” (*Otthonunk: e táj*). S a szétfoszlás, a veszendőség,

az értéksorvadás érzetének és kifejezésének modalitása mindegyre az apokaliptikus rémképzetek szenzualitásával bővül; a fátumos és siratóénekszerű sorsbeszéd a végkifejletre figyelmeztető eszkatologikus vagy fojtottan prófétikus súlyosságával; a plancus a fájdalmas-balladás ítéletmondással: „Mivé lett, amiért megszakadtak / vénák, erek kidülledtek, izzadtak / rettenetes nekifeszülések? / Amiért a víz felforrt a gyomorban? / Csontokból a velő kiszáradt? / Amire a szombat ráment? / Nem pihent a vasárnap se? Amiért / görnyedt a szorgalom – mívé lett? // Ez a Déva vára ország lenne az? / Ez lett belőle? / Ami felépül estére, / leomlik reggelre? / E düledék haza lenne az / árokba borult útjaival? / Ellakott tájaival? // Ha eltemet e föld, / ez marad hátra, / sálam, a lobogó szél / odavetve egy csenevész fára, / ingem, az ég / a legfelső ágra? // Arcom a gondban / ezért szikesegett el, / szivárgok majd el / gyökérmélyi vizekben?” (*Itt élnem*).

De még az agyonpusztított szülőföld is mint őselv vagy őstörvény – Tamás Menyhért szavával –: „gyökér-bilincsbe zárva” tart („elmennem sej-haj / nem lehet / gyökerek fogják / szívemet” – vallotta az Illyés nyomán is piramisainknak tekintett, „földkatedrálisoknak” nevezett kunhalmok közül Körmenyi Lajos is; s hogy az elementáris hűség okán „e földről én el nem futhatok” – az erdélyi Farkas Árpádot invokáló kárpátaljai Vári Fábrián László szentenciája, apodiktikus axiómája szerint; rímelve a hajdani Veres Péter-i emfatikus-himnikus poétai kijelentésre, erre a mesterkéletlen és pátosztalan empirikus érzékletességével együtt emelkedett írói credóra is: „Én nem mehetek el innen”; „Ez a föld az, amelyen élünk: / a szíksós pusztá, a ragadós televény, a szaladó homok / és a zöldelő dombok földje – Magyarország”) – azaz megtart minket a szülőhaza, s talán az örökkévalóság számára. „Tartassék a föld, meg ne rángjon” – bár „nehéz a föld” (Ratkó Józsefet idézve), mint már Illyésnél is gyakran „csüggedt” és „kiszikkadt” ez a „nehéz föld”, s Buda Ferencnél is „alvó föld” a „tanya-haza”, a „tanyaország”. *Kötöz a hűség* – ahogyan Kiss Benedek (máig sokakkal közös eszményeket valló) emblematikus verse köszönti legújabbban is Mezey Katalint: „S markolod a földet konok gyökérel, / virágod fönt ének, lét-gyönyörűség, / s szállhatnak fölötted sorra az évek, / kötöz az életvágy, kötöz a hűség.” S a táj pedig ugyanúgy, mint minden ezen a töredezetten kerek világon – az előbb is láttuk: a földmélyi gyökértől a virágos énekig –, kettős természete-

tű: immanencia és transzcendencia együttese. „A helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van, és nemcsak látvány, hanem génusz” – mondja Hamvas Béla. A táj antropomorfizáltan lélekszerű, és a léleknek belső tájai tárulkoznak föl („koponyánk geoid alakú” – Utassy József: *Amerre a nap lejár*); „ez a föld hordja arcom vonásait” – írja Király László is (*Az én mezőim*), s ennek kapcsán pedig Láng Gusztáv, hogy a „szülőföld tehát egyszerre táj és történelem, az időn kívüliség és az időbeliség létkerete.” A magyar táj – Ferenczes István expresszív szóhasználatával: az „ordasok tépte” táj – pedig ráadásul az örökös fenyegetettség és történelmi kiszolgáltatottság terepe. A személyes és közösségi létküzdelem fundamentuma. („Mert szent ez a föld”, a „hitet megörzök”, az *Ágyúöntők földje* – Kovács Istvánnal szólva). A szétzagatottság, a kifosztottság, a kisebbségiség sorsverése ellenére; akár az erőszakos elhallgattatásig („földdel tömik be a számat” – Kányádi Sándor: *Jönnek hozzám*) vagy a visszafordíthatatlan megsemmisülésig; mindennemű szorongatás, fenyegetettség: „földfogyatkozás” évadán is (Vári Fábrián László sugallatos vizionárius metaforáját használva). Mikor szemetes „hátsó udvarra” gázosodik (Serfőző Simon: *Vidék, tartomány*), *Keseredik a föld héja* (Ágh István), *Árvafölddé* kárhoztatódik, *Ég s föld között* „végidő romhalmazává” omlik (Buda Ferenc), amikor *Szemfedő földnek* látszik is (Utassy József), „gász-szalagos / kilométerkőnél” nézve (Ószabó István: *Állok szülőföldemen*), sőt amidőn Ratkó József látomásában „halóföld” (*Halóföldemen*) és „Magyarország temetőföld, / posztumusz humusz. / Történelme soha el nem / évülő priusz” (*Tánc*). „Aki az élet pártján áll, néven nevezi a létrontó, létromboló hatalmakat. S ha már számot vetett minden eshetőséggel, és vakító, gyötrelmes fényben látja, hogy nincs tovább, vigasztalásul még papírra vet egy evangéliumi szelídségű mondatot: 'Ameddig egyetlen gyermek is születik, addig van remény'. Igen, emberi értelemben mindaddig lesz remény. De akkorra már nemzeti közösségként megszűnünk létezni, és öröknek hitt, tavasz-zöld szülőföldünk véglegesen, végérvényesen abbamarad” – konstatálja Hornyik Miklós, Tari István versmetaforáját idézve: „abbamaradt szülőföld”. Mert gyilkosainknak, „nekik még mindig túl sokan vagyuk”, s „nyelvünket szeretnék elvenni még”, ahogyan a délvidéki Tari István írja felvidéki költőtársa, Kulcsár Ferenc köszöntésére: „Nyárfák hava köti össze Bácskát / Bodrogekkel az a bolyhos virágzás /

Felvidékünket Délvidékünkkel / az a derűs áttetsző havazás / köti össze – kavargó égi kép! – / a vesztesek Délvidékét (mely a / győztesek Felvidéke) a vesztesek / Felvidékével (mely a győztesek / Lentsége, Alvidéke, / Délvidéke) (...) A győztesek nem írnak verset: / közpénzt osztogatnak, politizálnak / és a hadizsákmányt szokták fölélni / lustán, kimérten, ingyencekké válva / A költők, a vereség anyagának / legjobb ismerői, nyárfák havának / megszállott összekötői (...) táguló körvonalak égő rajzán / ártéri erdők pajzán titkait / fürkésző kisebbségiek, a szélek / fölragyogó hontalanságát írok / nyelvükben otthonukat keresők / 'vércsesereg zúgatja a levegőt' / nyelvünket orgonaként búgatók / bevart szájából csurgó anya-szók" (*Világ-illatban*). S a „töredék-hazácskák” legfőbb üzenete: nekünk múltunk van, másnak jelene. S jövője kinek? Mert a merülő földrészt, a süllyedő magyar Atlantiszt sirató Reményik Sándor után például Gál Sándor lamentációja (*Új Atlantisz* című versében) is ekképpen árad a „bénuló nyelvű” vidékről: „süllyedek alá / együtt a fákkal együtt a tűzzel / együtt a lóhorkanásos messzességgel / imbolygó szívű temetőkkel / két lábon álló halottakkal / atlantisz-sorsú nemzetekkel / velük együtt le a mélybe / le a végső némulásba (...) alattam nem föld a föld / felettem nem ég az ég”. S mert „Valóban mélységes / mély a múltnak kútja, / és a jövő tornya / máris fáj a földnek” (*Az alagút végén*) – hallhatjuk Vári FABIÁN Lászlótól úgyszintén, aki (Elek Tibor róla szóló összegzését idézve) folytatást „a romlással illúziótlanul szembenézve” birkózik mai démonainkkal. Az ismétlődő sorscsepásokat nála a jégverés is jelképezi; a demográfiai túlélés és fennmaradás – e szent ügy – apostoli hirdetőjének, Fekete Gyulának dedikált *Jég és korbács* így tanúsodik erről: „Kosárba szedtem / a dáliafejeket. / Felírtam rendre / minden veszteséget. / Hivatásos hóhért / mért tartunk, Uram? (...) Nekem ezer éve / itt fogan az étel – / a fekete földben / és az almafán. / S ha néha megsorozod / durva jégsöréttel, / foghatja ősz fejét / sírjában apám.” A kárpátaljai költő lírájában Görömbei András méltatása szerint „együtt él az emberiség archaikus tapasztalata és a jelenkor problémavilága”; „fájdalmában is méltóság van, és gondolati erő, erkölcsi bátorság”; „sűrű szövésű versbeszéde összetetten világítja meg történelmünk kegyetlen helyzeteit”. „Az *Elérhetetlen föld* költőitől pedig azt tanulta meg, hogy a versnek – 'azon túl, hogy mások helyett beszél – kivételesen szépen kell szólnia, mert csak így érdemel figyelmet'. Az ő versei kivételesen szépen

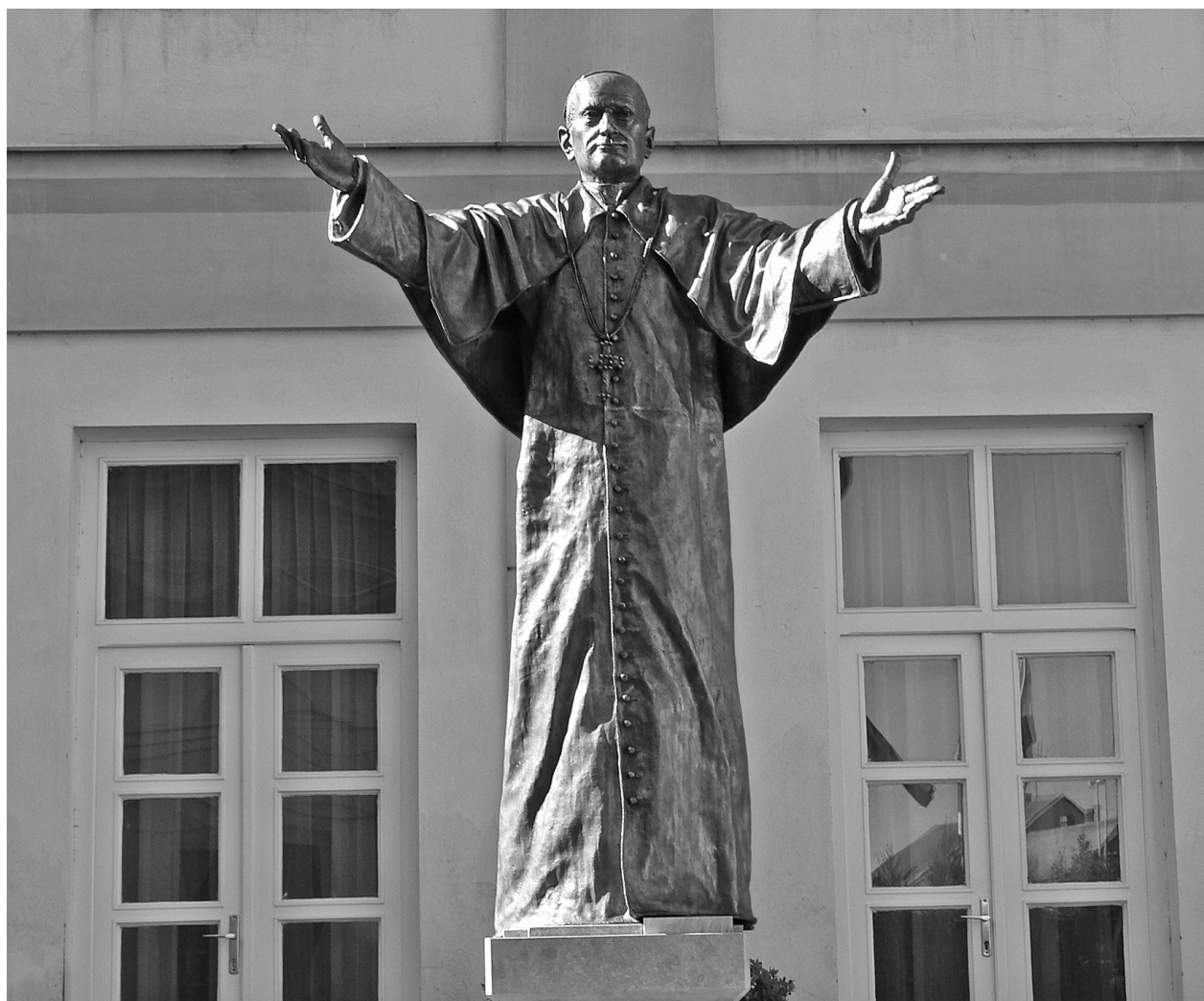
szólnak, és a kárpátaljai magyarság történelmi és mai léttapasztalatát egyetemes értékűen fejezik ki”; „verseiben egyszerre vagyunk otthon Ugocsában és a Mindenség színe előtt.” „Te magasba menekült Hazal!” – invokálja riadozó reménnyel is a védő, oltalmazó, átmenthető biztonság nemzeti szellemét a költő (*Te magasba menekült*), az illyési szállóigékre emlékeztetve, azokból táplálkozva („Homlokodon lóhatnak, ha tetszik, / mi ott fészkel, égbemenekszik” – *Haza, a magasban*) – Döbrentei Kornélnak szóló ajánlással. A morális szövetségerősítés jegyében. Egy olyan lírikust szólítva, akinél az „örökös nekifeszülés életprogramja (...) a tragikus elrendeltséggel szembeni méltóságot hivatott megjeleníteni” ugyancsak (az értelmező Papp Endre megfogalmazásában). Végigtekintve az ősi magyar vidékeken, Döbrentei is a szakadatlan veszedelemre mutathat csak rá: „fölrémlik Dunaszerdahely, / s a szlovák-brutál nyelvtörvény / a magyar szó ellen törvén. / S gyötör bánat, mert a Bánát, / – búzaként terem ott pribék –, / szívünk élesített gránát, / ó, tusz-végzetű Délvidék, / hol testvéreink verik rég / büntetlenül. Európa / – szokása századok óta –, / bambán bámul. Idióta? / Vagy okos, tudja, nem elég / éhhez érzi, nem, nem, soha / veszésünk irama, foka, / mi visszaüt: gyengeség, / szívük helyén bankszéf dobog / ütemére öl a robot, / s attól kódos Magyarország, / hagyja, kincsét elorozzák / pénzkupecsek, s elődeik / mocskos trükkjét erőltetik, / pusztulásunk megokozzák, (...) durván bőrünk alá túrnak, / erszénye a kengurúnak / szerényebb, mint ezek zsebe, / vércsöppjeink belémúlnak / uzsora-vad hitelekbe, / verítékünk kamat rajta, / és e banda csak behajtja, / túrjuk ezt is fölehajtva. // S védtelen a Kárpátalja, / Isten malma, ördög malma, / irgalmatlan kő porlasztja, (...) Csángóföld is odahagyva, / mint a megtagadott gyerek, / besorolva lelenc-sorba, / mert anyja mostoha, condra. (...) Vész el a lelkiismeret, / sorvadttal vérvonal a Szeret” (*Gyalogtükék dicsérete*). „A magyarság területi hovatartozástól független vagy azt felülíró egységéről legmarkánsabban” ebben a rapszodikus poémájában fogalmaz Döbrentei Kornél – amint azt Medvigy Endre is megállapítja.

Az *Elérhetetlen föld*, a Kilenec 1969-es gyűjteménye után a Hetek költőinek Jánosi Zoltán szerkesztette új antológiája (2001) Buda Ferenc paradigmatisz versét emeli címadóvá: *Más ég, más föld*. S ez megint az egyre tovább problematizálódó változások és a rendre csak ijesztőbb (mert szerzetlen) hagyománytörések tüneteire utal, korjellemező hangulattal

és gondolatfutamokkal. És csaknem fél évszázaddal az *Elérhetetlen föld* után, 2014-ben szatmári és partiumi alkotók viszont szintén beszédes – a gondolati és topikus rájátszás ezerértelműségét jelző – címmel szerkesztik meg antológiájukat (a huszonöt éves Kölcsey Társaság jubileumán): *Ugyanaz a föld*. S ebben költemények sora tudósít vidékek, falvak, tanyák folytatólagosan szomorú elöregedéséről és végleges kihalásáról. Oláh András egyik versében: „csak a vékony sávban kikopott fű / emlékeztet még az útra / a sövénykerítés mögött tetszalott kert / s ahol a tanya állt most romok: / ami használható volt széthordták rég / a tetőcserepet gerendát léceket / csüggedten lógatja törött szárnyát az ablak / a kemence is horpadt háttal / támaszkodik a megroggyant falnak / s ott hever kitarakva meztelenül / mint küret után egy véres női test” (*pusztulóban*); s egy sajtó sóhajtással és fohással Kölcseyt idéző másik pedig így szól: „szánjad ó sors szenvedő hazámat / a dicső nép többé nincs jelen / méreg ég és ömlik mély sebére / a büszke már-

ványon kihal a csudált név / fű lepi a sírt és szívborzasztó kétes messzeség” (*jövendölés túlpartról*). De az utolsó hang talán mégis, mindennek ellenére, ösztönös életjelet ad a küszködő, vergődő szegénység és nyomorúság, a szívbemarkoló töredelem – s a roncs-társadalom – mélyvilágából; a fiatalabb Nagy Zsuka versében „rég presszókból kidobott színes / műanyag-székeken ül a vidék // csirkét etet malacot ahogy dédszülők / életéből örökölte a sejtmemóriába // a földet meg kell művelni ez a parancs / csak azért is élni nem koldult nem kéregetett // önérzetes élet a távolban templomtorony almafák / csongorok tündék ördögök boszorkányok lakják // megpihennek színes műanyag-székeken / élnek ahogy tudnak egy ország helyett” (*bicikliút műanyag-szék*). A magyarság életet kér, némán is életért könyörög – a kő alól, a föld alól, a szó alól.

A fájdalmas szülőföld ezért tehát mindig köt és összeköt. Összeköt a bennünk és a fölöttünk húzódó örök értékekkel.

Mindszenty József (Esztergom, 2008)